

dományok körébe vágó theoriák felett tovább is vitatkozni jelenleg csakugyan még a *lehető leghaszonatlanabb s így veszélyes időtöltések közé tartoznék.*

Addig is tehát, míg Hunfalvy úr költői hajlamairól, meg azon rögeszméről le nem mond, hogy mint a költő, *a szakember is nascitur*, a míg valamivel több idejét nem töltendette az erdők kedélyjavító és szívnemesítő légkörében; a míg jeleit nem adja, hogy a „Mittheilungen“ kívül a nagy terjedtségű erdészeti német irodalom egyéb termékeit is *sikerrel* tanulmányozá s így az erdészet alapelveiről fogalmai némileg megtisztultak; mindaddig legyenek ezek Hunfalvy urhoz intézett *utolsó szavaim*; mert oly polemiát, mely nem annyira *tárgyilag*os, mint inkább Hunfalvy úr részéről *ráfogásos*, az enyémről pedig *önvédelmi*: sem a t. közönségre nézve hasznosnak, sem magamra nézve kellemesnek tartani nem tudok.

EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK.

J e l e n t é s

a magyar Erdészegylet 1864. September 5—7. Selmecezen tartott XIV. közgyűléséről.

Ámbár kevés résztvevő jelentkezett előre, minek folytán attól lehetett tartani, hogy a gyűlés gyéren lesz látogatva — a September 4. történt tetemes beiratások a megjelentek öröme az ellenkezőt bizonyíták.

A már korán reggel megérkezett egyleti alelnök *Wessely* József, Selmeceváros kapujánál a Selmeczi cs. k. bánya-, erdő- és javakigazgatóságának elnöke *Landerer* Ferdinand bányatanács úr által, nem különben *Schwarz* frigyes cs. k. bányatanácsos és erdészeti tanár, valamint *Allmann* András Selmecevárosa főkapitánya által a legelőzékenyebben fogadtatott és üdvözlötetett.

A délig megérkezett egyleti hivatalnokok, a közgyűlés elé terjesztendő néhány tárgyakról tanácskozendók a kamara udvarban választmányi ülést tartottak.

Miután ezek, a cs. k. bánya igazgatóság és a bányász és erdészeti akademia, valamint sz. kir. Selmecebánya város részéről is

a szíves fogadtatás legélénkebb jeleit vették és a helyi ügyvezető Schwarz bányatanácsos úr vendégszeretetét élvezték, megtekinték az erdészeti akadémia épülete mellett fekvő fűvészkerteket, melyek nem csak az erdész és fűvész, de a természet minden barátira nézve is igen sok tanulságost tartalmaznak. A fűvészkertek valamint a később szemlélet alá vett gyűjtemények látható jelét adák azon ügyvezetnek, mely a taneszközök megszerzése és fentartására fordított.

A hálás emlékezet szavaival is áldoztak ezen intézet előbbi ápolóinak: *Wilkins* néhai tanárnak és *Feistmantel* lovag cs. k. udvari tanácsos úrnak.

A délutáni 5 órára kitűzött üdvözlési összejövetelnél a zöldfához czimzett kert helyiségében nem csak a megérkezett egyleti tagok, hanem Selmecz város lakói közül is sokan megjelentek, hol a sok éven egymástól távollevő ösmerősök és barátok a régen ohajtott találkozás örömeit élvezék.

Sajnos hogy a kedvezőtlen idő a nemzeti lobogókkal díszített kert tág helyiségeinek használatát akadályozá s a szép nővilágot haza térésre készteté. Az összegyűlt férfiseregnek is be kellett érnie a kerti terem szűk helyiségeivel.

A vizontlátás öröme csak hamar általános vidámságot idéze elő, s oka volt, hogy a társaság csak későn estve s azon vigasztalás mellett oszlott szét, hogy másnap egymást ismét láthatja.

A közgyűlés tárgyalásai.

Az első ülés September 5-én reggel 8 órakor a városház tanácstermében nyitattott meg az I. alelnök által.

A jelenlévő tagok és vendégek száma 95. tett.

Miután elnök a gyülekezetet üdvözlé és sajnálattal emlité, hogy valamint az egylet elnöke ifj. *herczeg Esterházy Pál* ő főmlga úgy a 2-ik alelnök *gróf Pálffy István* ő méltósága is akadályozva voltak ezen gyűlésen személyesen részt venni, s hogy szóló az előbbi által felkérített ezen közgyűlésben az elnökséget vezetni — elmondja, hogy az egylet választmánya a XIII. közgyűlésen nyert felhatalmazás folytán ez évi gyűlési helyül sz. k. Selmecz bányavárosát választá, mert tudta, hogy nem könnyen lelhető fel egy második hely, mely tanulságos tapasztalatok szerzésére annyi alkalmat nyujtana. Ezután köszönettel emlékszik meg elnök a pénzügyminister ő Excel-

lentiájáról kinek jóakarata által lett csak képes a t. cs. k. bánya-, erdő- és javak igazgatósága az erdőszegylet vendégszeretettel fogadhatni.

Végre bemutatja elnök *Landerer* cs. k. bánya tanácsos urat mint a Selmeczi cs. k. bánya- és erdőigazgatóság elnökét — Selmecz városa polgármesterét mint e gyűlésre kiküldött királyi biztost — Rahner és Petykó urakat mint Besztercebánya sz. k. bányaváros képviselőit — Biltsák Károly, Baudisch Károly, Majláth István és Prugberger József urakat mint a Barsmegyei t. Gazd. egylet küldötteit — s mindnyájokat szívesen üdvözlí. Erre *Goldbrunner* polgármester úr üdvözlí a legszívesebb szavakkal a gyülekezetet, felhóvzván egyszersmind, hogy Selmecz sz. k. bányaváros jóléte a bányászat virágzásával a legszorosabb összeköttetésben áll, hogy az erdők és azoknak czélszerű kezelése a bányászatra nézve nélkülözhetlen, s hogy ennek következtében Selmecz városa inkább mint sokan sorsosai közül van azon helyzetben az erdőszegylet törekvéseinek fontosságát méltányolni s azért köszönettel tartozik az erdőszegyletnek, hogy Selmecz városát választá az ideí közgyűlés helyiségeül, mely köszönetet az egész városi közönség nevében ezennel kifejezni kötelességének tartja.

Miután az elnök ezen megtisztelő üdvözlétet köszönettel viszonozta volna, indítványozza, hogy a napi renden lévő 1-ső tárgy, mely az egylet igazgatási ügyeire vonatkozik, halasztassék a 2-ik ülésre, s miután a gyűlés ez indítványt elfogadá, *Rowland* erdőmester urat a 2-ik thema bevezetésére felhívja, mely így szól:

„Közlések és tapasztalatok az erdőmivelés és erdőgazdasági üzem teréről, nevezetesen értekezés a kopár erdei tisztások és más sovány földek értése (Kultur) körül tett kísérletek és nyert eredmények fölött; az erdők termése és jóvedelme fölött, különös tekintettel a cserkéregre suskára makkolás és lombtakarmánya; — időjárásí viszonyok és erdőrongálások fölött általában.”

Rowland ezen bevezetésben azt mondja, hogy a választmány e themát azért tűzte ki, mert meg van győződve, hogy ez ruganyosságánál fogva a legérdekesebb közlésekre adand alkalmat, miután feltehető, hogy a mult év rendkívüli időjárása miatt az egybegyűltekek mindenikének elég oka leend panaszkodni.

Ezen időjárás káros hatása a mult tél, rendkívüli hidege és az erre következő tavaszi szélviharai, nem különben az egész majus

elejéig ható kései fagyok által még tetemesen fokozódott. Így például az utóbbiak következtében a tölgymakk és kőrismag nyérésre való kilátás megbiúsult. A szil virágai elfagytak, s csak a bükk maradt érintetlenül. Modor és Vereskő közelében lévő jegenye fenyő állabok dús magtermést ígérnek, melyekben, valószínűleg a múlt év rendkívüli szárazsága és az ezt követő fagyok és viharok következtében, a *jegenyefenyő-szű* (*Bostrichus curvidens*) oly borzasztóan elszaporodott, hogy nagyítás nélkül állíthatni, miként az ottani közelvágható jegenyefenyő állabok 10% áldozatul esett.

Helm erdőmester hasonlóul panaszkodik, hogy a Szitnahegy alatt Ilia nevű erdőrészben, a jegenye- és lúcfenyőből álló fiatalosban a szű csak a jegenyefenyőt szállá meg, egyébaránt azt tartja, hogy ott az ültetett lúcfenyő tömeges kiszáradása inkább a múlt év szárazságának mint a szűnak tulajdonítható. Más jegenyefenyő állabokban ő is észlelé a jegenyefenyő-szű pusztítását, s említi, hogy a *Bostrichus laricis* kívül még egy más bogár alakját is lel a kéreg alatt.

Schwarz bányatanácsos mondja, hogy a megveresedett jegenyefenyők kérge alatt a *Bostrichus curvidens* kívül még *Bostrichus laricis* (?) és *B. pithyographus*-t is talált.

Wagner hozzá teszi, hogy a *B. curvidens* és *B. pithyographus* mellett még a *Bostrichus lineatus* is előjön, mely utóbbi Ratzeburg szerint az egyedüli szű, mely mélyebben a fába fúrja magát.

Szajbély a szűpusztításra vonatkozó közleményeit akkorra akarja halasztani, midőn e tárgy a program szerint tárgyalás alá jön. Mondja, hogy a múlt nyári aszály következtében úgy az iskolákban mint a szabadban tett veteményezések és ültetés nagyobb részét elveszték; — hogy a tölgyek virága a tavaszi fagyok miatt ott is elromlott, s hogy hivatali kerületének sok helyein különösen a Geletneki pagonyban terjedelmes tölgyállabok száradtak ki sudaraiktól lefelé.

Geschwind erdész is panaszkodik, hogy a keze alatt lévő Brodi pagony kötő agyag talaju faiskoláiban a lúcfenyő vetés nem sikerült, az erdei- és feketefenyő ültetvények pedig tavasszal felfagyván sokat szenvedtek, nemkülömben a cserebűly pajódjai is sok kárt okoztak.

Nézete szerint a gyephamu égetésnél vigyázva és csak lassan kell a tüzet szítani, mert az ottani kötő agyagtalaj, ha nagyobb

tűzben égettetik téglaszerű salakká válik, mely nedvességet nem vesz fel magába.

Bretz erdőmester éppen megérkezvén, magát mint Dobsina város küldöttjét mutatja be, s közléseket tesz a kopár tisztások körüli ertési kísérleteiről.

Ezen város erdei a kívánt összefüggés nélkül, 12000 holdra terjednek, s tetemes sovány hegyi réteket tartalmaznak, melyeket a város a midőn csak alkalma nyílik össze vásárol és erdősít; így az utóbbi időben több mint 400 hold ilyen 2500 láb tengerfeletti magasságban fekvő tér ültetett be erdei fenyővel. Szőlő tapasztalatai szerint az ilyen szegény talajon a csomós ültetés lúczfenyővel különösen ajánlható, annál is inkább, mert félni lehet, hogy ily magasságban az erdei fenyő a hónyomás alatt nagyon szenvedne.

Scherffel Rezső, Igló mellett homokos agyagon, keselykőven és szürke agyagos palán az ellenkező tapasztalatokat nyerte, s mint-hogy a csemeték itt is könnyen felfagynak, ajánlja, hogy kora tavaszi ültetésekkor a föld a gyökér körül jól megnyomassék és kövekkel nehezítettessék.

Említést tesz továbbá egy 15 éves gyorsan nőtt veresfenyő állabról melynek gesztjein a kéreg fel volt puffadva; ezen a vízkór-sághoz hasonlítható kórállapotot, melynek következtében a gesztzek ki is haltak, a fagy befolyásának véli tulajdonítani. A déli lejtőkön e kórállapot különösen az ágak töve körül mutatkozik.

Nem tanácsolja elegyetlen vörösfenyő állabok nevelését; leg-alkalmasabbnak tartván az éjszaki oldalakon más fanemek közzé a vörösfenyőt $\frac{1}{4}$ részig elegyíteni.

Karl erdész azon aránylag sikerült ertésekről szól, melyeket a Mittelwaldi pagony legelőül használt tisztásain vitt véghez. A könnyebb újraerdősítés végett itt eszközölt pásztás vágások (Couliissenschläge) eredményre nem vezettek, miért is ő készítetve volt e téreket mesterséges művelés alá venni s e célra a szükséges lúczfenyő csemetéket iskolákban növelni s addig is ezeket a sürjebb serdényekből szedetni. A térecs- és teljvetés a szabadban neki soha sem sikerült úgy mint az ültetés, miért is ez utóbbit mindég szívesebben alkalmazta.

Ujabb időben a Zólyomi erdőhivatalhoz tartozó Jalnai pagonyban is 28000 lúczfenyő csemetét jó sikerrel ültetett a bükk

vigályvágásokba. Az ottani kopár erdei tisztásokon a tavalyi szárazság miatt az ültetvények 80% veszett ki. Az ertési költségek holdankint 4 fl. 58 krt tettek.

Említi tovább, hogy a szúrágás következtében az ő pagonyában is 800 geszt veszett ki, s hogy a szúszaporodás fészke leginkább a gesztek sudarain keresendő.

Geschwind a tülevelüeknél az őszi vetést, s ennek védelmére a felfagyás ellen, a sorok mohával való befedését s a sorközök megnehezítését kövekkel, igen ajánlja. Ő is állítja, hogy erdei tisztásokat szükség esetén idősebb, egész 30 éves eltörpült lúczfenyő csemétkkel, meglepő eredménnyel beültetett.

Scherffel a veténysorok befedését moha helyett jegenyefenyő ágakkal jobbnak tartja, mert ez a gyom elszaporodását gátolja.

Továbbá azon észleletéről szól, hogy az élő lúczfenyők földön fekvő ágai, az érintkezési helyen gyökeret vertek, sőt, hogy ezen meggyökerezett ágak új törzset is hajtottak.

id. *Helm* a terméketlen tisztások ertésére nézve megemlíti, hogy egy boróka fenyővel benőtt helyet aként erdősíté, hogy a boróka-fenyő bokrokat 1—2 láb magasságban levágatá, s az ez által képződött tányéralaku hézagokba igen jó sikerrel erdei fenyőt és tölgyet ültetett.

Rowland közli, hogy Posony vidékén a pajódok a vetényágyakban ez idén is nagy kárt tettek. Ajánlja megfelelő helyeken a fekete fenyő ültetését, mely tapasztalatai szerint még a nagyon sovány mésztalajon is igen jól tartotta magát holott az erdeifenyő mind kiveszett. A gyephamu égetést kötő agyagtalajon nem ajánlja, mert az által csak téglaszerű égett agyag nyeretik, mely a mag csírázását gátolja, vagy egészen lehetlenné teszi.

Végül a mezgés éger nevelésének egy módjáról tesz említést, melyet gróf Zichy udvari kertészétől tanult. A körülálló gesztek mértékletes árnyékában fekvő vetényágy mintegy 2 hüvelyk magasan mohával fedetik be, erre 2 hüvelyk vastag agyagos földréteg jön, mely erősen megnedvesítettven abba a mezgés-égérmag bevettetik; az egész azután 2—3 hüvelyknyi vastagon mohával fedetik be és minden reggel vízzel erősen meglocsoltatik. A moha a földet nedvesen tartja, s nem engedi, hogy a gyom ellepje. Az így véghezvitt mezgéséger vetések mindég a legjobban sikerültek.

Hajek erdész közli, hogy utolsó utazása alkalmával kövecses rosz talajon terjedelmes de egészen nem is sikerült zsombültetvényeket látott.

Mack tanár *Rowland* felhívásának engedve, a gyephamu iránti nézetét vegytani szempontból adja elő. A gyephamu használata a mesterséges trágyázás első alkalmazása az erdőgazdaságban s örömmel üdvözölhető; — úgy látszik az idő nincs már távol a midőn az erdésznek is kellend törekednie a talaj vegytani összeköttetését ösmerni, s ámbár az erdőgazdaságnál a mesterséges trágyázás még nem égető szükség, azt különösen a vetény ágyakban alkalmazni elég alkalom van. A gyephamu a hántott gyep elhamvasztása által nyeregtik; minél több növényi anyagot tartalmaz a gyep s minél kisebb hőmérsék mellett történik az égetés, annál több oldható, különösen szénsavas sókat fog tartalmazni. A nehéz agyagtalajról hántott és erősen égetett gyepből természetesen nem fog oly jó hamu válni mint abból mely könnyű televényes talajról vétetett. Javításul ajánlható volna az agyagos gyepet égetés előtt szétmállott mészszel behinteni hogy a tímőföld vegyületei némikép felnyittassanak.

Néhány kevésbbé lényeges megjegyzés után az elnök köszönetét fejezé ki az érdekes közleményekért, s a III. themára való áttérést indítványozza, mely idő alatt *Schwarz* bányatanácsos vevé át az elnökséget.

A III-ik thema így szól: „Miként rendeltessék el a községi erdőgazdaszat feletti szükséges államfelügyelet, és meddig terjedjen az illető állami közegek ebbeli befolyása.”

Ezen themát *Wessely alelnök* úr nyitván meg azt mondja, hogy a jelenleg fennálló községi erdőknek két osztályát kell megkülönböztetni; u. m.

1. a királyi- s egyáltaljában nagyobb városok erdeit,
2. a falusi községek erdeit.

Az előbbiekné legnagyobb része képzett erdészek által kezeltetvén, többnyire jó állapotban vannak; az utóbbiak melyek többnyire a faizási szolgálat megváltása által jöttek, vagy még ezután jönni fognak létre, sokszor igen csekély terjedelműek, ezek fentartása azonban úgy az illető községek mint az országra nézve is igen fontos lévén ezekre e tanácskozásban különös figyelem fordítandó.

Közütdomásu dolog hogy a községi erdők ezen utóbbi neme tekintet nélkül és cézelellesen használtatik, irtatik, s talaja más cézlok-ra használtatik.

Joggal kárhoztatja Lónyay Gábor úr a falusi községek erdőgazdaságát, s a magyar Erdészegylet úgy az orsz. Gazdasági Egyesület mint a nm. m. k. Helytartóság irányában is hasonló értelemben nyilatkozott.

Az utóbbi, megelőzési rendszabályok életbeléptetésére hajlandónak mutatkozott, s felszólítá az Erdészegyletet hogy e tekintetben határozott indítványt terjesztszen elő. A válaszmány ezen kívánatot sokkal fontosabbnak tartotta semhogy ily nagyfontossága véleményadás tárgyában a közgyűlés szavazatát mellőzhette volna; és ez az oka hogy ezen thema a napi rendre hozatott.

Id *Helm* a községi erdők gyámság alá helyezését általjában nem tartja kívánatosnak, s azt csak a falusi községekre nézve tartja alkalmazandónak.

A falusi községi erdők kezelését, az azokból nyert anyagok részreahló felosztását és sokszor egészen czélelles értékesítését megemlítvén azon nézetét nyilváníta: hogy elegendő volna ha az illető szolgabírák vennék át a kérdéses erdők kezelése feletti felügyeletet, s arról gondoskodnának hogy azok térosztás szerint rövid fordában sarjerdőként kezeltessenek; — vastagabb törzsekről úgy lehetne gondoskodni ha a vágás alkalmával, megfelelő minőségű gesztek hagyatnának meg (középerdő). Így csak arról kellene gondoskodni hogy a térosztás pontosan megtartassék, a fiatal sarjerdők a legeltetéstől megvédessenek s hogy egyáltaljában a czélszerű ujbolítás biztosítva legyen.

Azért ő szükségtelennek látja hogy minden község erdészrt tartson.

Barta jogtudor. Uraim bocsánatot kérek hogy nem szakember létemre erdészek gyülekezetében szót emelek.

A kérdés: hogy rendeztessék a községi erdők gazdasága feletti államfelügyelet, s meddig terjedjen e tekintetben a kormány közgeinek befolyása, olyan mely nem annyira az erdőgazdaság műtanába mint inkább a törvénykezés körébe vág. Minthogy azonban én ezen körben működöm, s az egylet azon elvek iránt melyeknek uralma alatt e kérdésnek meg kell oldatnia közömbös nem lehet, úgy hiszem jogosítva vagyok szöllani. — Ámbár itt csak ideiglenes intézkedésről van szó, az Egyesületnek még is érdekében van hogy a kiindulási pont helyes legyen, a miért is ezen kérdést taglalni s az ennél sinormértékül szolgáló jogelveket kiemelni kívánom.

Bizonyos hogy a népek erkölcsi politikai és nemzetgazdasági állapota nyújtja a törvények azon elemeit, melyek a polgári jogviszonyokat szabályozzák. A törvények csak addig jók még ezen állapotoknak megfelelnek, s mihelyest ezen tényezők fontos változásokat szenvednek, a fennálló törvények már kielégítőek nem lehetnek, a miből a jogélet pályáján a folytonos előhaladás szüksége következik.

Ezen igazságot erdészeti viszonyainkra alkalmazva, mindenki tudja hogy nemzetgazdasági és politikai viszonyaink mennyire változtak s hogy ennek folytán régi törvényeink a létező erdészeti viszonyokhoz többé nem illenek.

Téves törekvés volna a fennforgó feladatban adott kérdést régi törvényeink szerint megoldani akarni, sőt még többet is kell mondanom: a jogéletnek néha oly irányai is vannak melyeket a magány viszonyokra vonatkozó törvények által szabályozni nem lehet, s melyek egészen önálló szabályozást követelnek. Így látjuk hogy a polgári törvények mellett a bányászat, a kereskedés, a váltó- és vízjog mind önálló törvények által szabályoztatik, s én azt hiszem hogy csak az általánosan érzett szükségnek adok kifejezést ha azt mondom, hogy az erdőgazdaság oly érdekeket képvisel, hogy azok sajátos viszonyai csak külön szerves törvény által szabályozhatók.

Meg kellett ezt említnem, hogy kiemelhessem, miként az adott kérdés a törvényhozás feladata, melytől mi egy erdőtörvényt várunk; elvek felett különleges határozatokat hozni, a rendszerben szükséges egység megóvása mellett alig lehet.

Az erdőtörvény szerkesztése terén épen a tárgyalás alatt lévő kérdés, t. i. az állami befolyás jogosultsága az erdőszetre, a legfontosabb, mert ezen kérdés a tulajdonjog megszorítására vonatkozik.

Minden hosszabb taglalgatást, mely önök türelmét próbára tenné, mellőzve; csak a tudomány által eddig elősmert szabályt említem meg mely szerint: az államnak az erdőgazdaságra csak ott van jogos befolyása a hol az erdő föltétlen erdőtalajon áll, s továbbá ott hol a fafogyasztás a terméshez olyan arányban áll hogy ennek következtében a bekövetkezendő faszükségtől joggal félni lehet.

Ezen szabály a községi erdőkre is kiterjed, mert ezek is valódi tulajdont képeznek; minden további korlátozás magánjogi szempontból tekintve nem igazolható.

A községi erdőknél azonban még egy fontos körülmény jön tekintetbe. A község élete nem csak egy nemzedékre terjed, a község mint jogi személy folyvásttartó élettel bír s fogalmában nem csak a jelen hanem a jövő nemzedék is ben van foglalva. A községi erdő tehát a jelen nemzedéknek nem kizárólagos tulajdona, hanem a jövő nemzedéké is; kötelessége tehát az államnak a jövő nemzedék jogait védeni.

De miként? e pontban a nézetek ismét különbözők. Vannak olyanok kik a községi erdőket egészen az állam gyámsága alá vetni akarják, s mások kik az állami befolyást csak a főfelügyeletre kívánják szorítani.

A gyámság alá helyezés, jogi szempontból tekintve nem csak hogy nem igazolható, de következtéseiben még káros is. E tekintetben érdemdús elnökünk tanuságára hivatkozom ki lapjában e kérdést szakavatottsággal tárgyalván példával bizonyította azon hátrányokat, melyek a kormányt arra birták, hogy Tirolban ezen rövid ideig fennállott rendszert megszüntesse. A gyámtatás felett úgy a gyakorlat mint a tudomány már pálczát tört.

Igy tehát csak a második rendszer t. i. az állam főfelügyelete marad fen, melynél a legnagyobb nehézség abban fekszik, hogy miként hozassék az állami befolyás a birtokosok jogosult érdekeivel összhangzásba.

Ha most én e tárgyban véleményemet kimondom, kérem szem előtt tartani, hogy az erdőgazdaság érdekében egy minden viszonyokat kimerítő szerves erdőtörvényt óhajtok, a miért is indítványomat aként teszem hogy az a hozandó erdőtörvénybe felvétessék.

Indítványom a következő: Alapitassanak az erdészeti érdekek védelmére, a fennálló kereskedelmi és iparkamarák, vagy a tervezett vízügyi kamarák mintájára megfelelő közegek, melyek erdőkamaráknak vagy erdőszékeknek nevezethetnének.

Ezen kamarák feladata volna minden az erdőkezelésbe és az erdészeti műtanba vágó kérdések felett határozni.

Legyenek e kamarák olyanok hogy azokban minden érdek képviselve legyen.

A tagok sorában helyök lenne az állam képviselőinek, a többi tagok a birtokosok képviselőiből és szakemberekből állának.

Ezen indítványomat részletezni nem lehet szándékom, én csak azon alapeszmét akartam kijelölni mely által az e téren találkozó

három érdek — az államé, a birtokosé és a szakembereké — egyensúlyba lenne hozható, én csak eszmecsérét akartam előidézni s e tekintetben indítványomat figyelmökbe ajánlom.

Scherffel azt mondja hogy a községi erdőket fel kellene a lakosok közt osztani, mindazonáltal a felügyelet végett megyei erdészek felállítását szükségesnek tartja.

Geschwind Tirolban tett tapasztalatai után azt tartja: hogy sok esetben megyei erdészek felállítása sem lesz elegendő; a községi erdők becslését és rendezését szükségesnek tartja, hogy azok a pusztítás ellen védve legyenek, s a fa czélszerű felhasználása biztosítsassék.

Enders arra emlékeztet hogy még a mostani számos erdővédszemélyzet sem képes az erdőkárosítást hátráltatni s azért minden községben erdőőröket kíván alkalmazni.

Id *Helm* okvetlenül szükségesnek tartja hogy, ha községi erdészek állíttatnának fel, ezek az állam oltalma alá helyeztessenek.

Geschwind ezen indítványt pártolja.

Landa azt hiszi hogy a megyei erdőhivatalnokok hivatalos becsléseknél is alkalmaztatnának.

Helm kívánja miként ezeknek lehetőleg független állapot biztosítsassék.

Baudisch csak arra szorítkozik hogy a községi erdők fentartása és tartamos használata biztosítva legyen.

Wessely alelnök szót emel s a több oldalról nyilvánított nézetek és indítványokat összefoglalván, e tárgyban következőleg nyilatkozik:

Ha a községi erdők feletti államfelügyelet vitatkozás tárgyává tétetik, főleg két kérdés tűnik fel; ugyan is először, valjon szükséges-e egyáltalában ezen felügyelet? másodszor ezen kérdés igenleges eldöntése esetében meddig terjedjen az?

Gazdasági ügyekben sikerdús működéshez a szabadság fő feltétel; a kormányok csak arra szorítkozzanak, hogy a gazdálkodást védjék és hogy a külső akadályokat elhárítsák.

A gazdálkodókat az önműködés és személyi érdek által élesített ügyismeret legjobban oktatja arra mi czélszerű; és épen a személyi érdek ez ismeretek okszerű felhasználásának legsikeresebb emeltyűje. A gazdasáznak az állam gyámtatása inkább fog ártani mint használni. Azonban nincsen szabály kivétel nélkül.

Hogy ha csak egyes személyek érdekeiről volna szó, akkor mi föltétlenül a szabad gazdaszat mellett szavaznánk. Az előterjesztett

kérdés azonban a községi erdőket mint jogi személyek tulajdonát tárgyalja, s ezen körülmény képezi a szabályt t. i. a szabadgazdálkodás kivételét.

A község mint jogi személy csak fogalmat képez mely időnkénti meghatalmazott egyes halandó személyek által képviseltetik, kik oly magány érdekekkel is birhatnak, hogy nem tehetők fel, miként önérdékek az örökké élő községe iránti kötelezettségeket el ne fojthatná.

Az örökké élő jogi személy s az időnkénti megbizottak érdekei közt létező nagy különbség nem engedi miszerint a községi erdőgazdaság a községi előljárásnak egészen átengedtessek, mivel a hibás kezelésből eredő károk csak tetemes áldozatokkal és évtizedek múlva, vagy néha éppen nem hozhatók helyre.

Ha már ezen viszony a községek rendelkezési jogának megszorítását igényli, úgy a szabad kezelés fennebb érintett nemzetgazdasági axiómája ismét azt követeli, hogy az illető gyámkodás semmi esetre se terjedjen tovább; mint bebizonyíthatólag szükséges arra, hogy a jogi községi személynek örökös érdekei az időnkénti rendelkezők érdekei ellen biztosítsanak.

A község halhatatlansága, melynek minden nemzedéke egyenlő joggal bír, azt kívánja, hogy tartamos gazdaszat üzessék, azaz hogy az évi vágások az erdő tartamos termőképességét túl ne haladják, s hogy a letarolt térek kielégítőleg újra erdősítenek.

Az időnkénti meghatalmazottakat személyes érdekek könnyen arra vihetné, hogy a most élő nemzedéket a kellő újraerdősítés megelőzésével és a vágások erőszakolásával oly kedvezményekben részesítsék, melyek az erdő tartamos termőképességét túlhaladják.

Ezen két pontban öszpontosul az időnkénti községi kezelők és a halhatatlan község érdekeinek összeütközése. E két pontot tehát az államnak szemmel tartani s arról kell gondoskodnia, hogy ellene vétkezés ne történjék.

Erre nézve nélkülözhetlen eszköz a jól meggondolt gazdaszati terv, mely a vágásokat a tartamos faizásra való tekintettel rendezi, és a kielégítő újraerdősítést kimutatja.

Készakarva nem szóllok itt *egyenlő tartamosságról*, mert a minden egyes évre terjedő fahasználatot a község érdekei feltétlenül nem kívánják, sőt sokféle körülmények az időnkénti terjedelmesb használatot mutathatják czélszerűnek. Önként értetik, hogy ily ese-

tekben a községeknek túlélvezetők későbbi takarékoság által pótlható és a mennyiben ezen túlhasználat mérsékelt, megengedhető a nélkül, hogy a hatóság ezen engedélyadásban nehézkesnek mutatkozzék.

Azért nem szóllok egyes évekre terjedő egyenlő faizásról, hanem olyanról, mely a szabadás termőképességnek megfelelőleg egyenlő mérvben 5 vagy 10 évi időszakra kiterjed és a községeknek ezen belül az egyes évekre nézve elég szabad tért enged.

Véleményünk oda megy, hogy az említett gazdasági tervek csak a legszükségesebbre terjedjenek; kerülendők tehát azon mester-séges fáradságos és költséges munkálatok, melyek magány uradalmaknál — a pontosság legmagasabb fokának elérhetése végett — néha alkalmaztatnak, hanem egészen egyszerű könnyen érthető tervezetek használandók, melyek az újraerdősítési módon kívül csak azt mutatják fel, mely erdőrészek kerülnek a legközelebbi időszakban vágás alá s hogy mely sorrendben következzenek a vágások. — Ilyen tervek elkészítéséhez — különösen kisebbszerű erdőségeknél — tudós erdőbecslőkre nincs szükség, e terveket minden ügyes erdőgazda, néha ügyes értelmes nem szakember is elkészítheti.

Ezen határozottan megkívántató egyszerűség lehetővé teszi, hogy a netaláni megyei erdőfelügyelők a szükséges terveket azon községek számára kivételesen elkészíthessék, melyek ezeknek kiállítására képtelenek volnának.

Annak biztosítékául, hogy a gazdasági tervek a tartamosság értelmében állíttattak fel, azoknak magától értetőleg a megye jóváhagyásától kell függniök. Azt azonban határozottan ki kell emelnünk, hogy ezen jóváhagyást minden esetre meg kell adni, mihelyest e tervek az említett követeléseknek megfelelnek. Minden ez üzemtervek által kitűzött gazdaság jóságának mélyebb bírálgatásába való bebo-csátkozás csak méltatlanul korlátozná a községek szabadságát a nélkül, hogy annak valami haszna volna.

A legjobb gazdasági tervek is csak akkor érnek valamit, ha ki is vitetnek. Hogy ez megtörténjék, a községek ez irányban való működése örökös alá veendő. Hatósággal bíró városok erdőségeire nézve az ellenőrködés könnyű, miután ezen erdők kezelése mint közvagyoné, szakértő erdészekre van bízva. E nagyobb községeknek helyesebb szervezete, a gazdaságért kiválóan felelős szakértő erdészeti hivatalnok — mindennek felett pedig azon körülmény, hogy ilyen

erdőkhez az egyes polgárnak szava nincs, a jobb gazdaszatnak mennyi tényezői. — A tapasztalás is tanúsítja, hogy az ily helyhatóságoknál a gazdaszat csaknem oly jól üzetik mint az állam vagy nagyobb földbirtokosoknál.

Másképp van ez a többi (többnyire falusi) községeknél, hol az erdő mint községi közös vagyon akként kezeltetik, hogy abban minden egyes községi tagnak közvetlen használatra és faizásra igénye van.

Eltekintve hogy az ily községek tökéletlenül vannak szervezve, és erdejök kisebb terjedelme miatt rendes erdészeti tisztviselőt nem tarthatnak — főleg az egyes községi tagok közvetlen használati joga gyakorta pusztításokra vezet, minthogy ez az egyesnek alkalmat ad, magának többet tenni tulajdonává, mint a mennyi őt illetné és a mennyi az erdő fentartásával és annak kellő kiméletével összeférne.

A gazdaszati tervek megvizsgálása valamint azok végrehajtása feletti felügyelet, alapos erdészeti szakműveltséget igényel, mint-hogy a vizsgálónak mindég értelmesebbnek kell lenni mint annak, kinek munkája vizsgálatik. Ennélfogva a megyéknek a kitűzött cél elérésére — mint azt az erdészegylet a nm. m. k. Helytartósághoz 1863. évi Majus 18-án 173 sz. alatt intézett emlékiratában bővebben kifejtette — feltétlenül ügyes szakértő erdészeti felügyelőkre van szüksége. Ezen tisztviselők a megye által minden más erdészeti szakismeretet igénylő munkákra is — melyek az imént említett emlékiratban felsorolva vannak — alkalmazhatók volnának.

Miután a szakértő tisztviselők tartása pénzbe kerül; miután a részletes felügyelet, azaz a gyámkodás intensitása, a kihágások számától függ; miután a községi erdők területe az urbéri szabályozások folyama alatt még bizonytalan; s miután végre ezen tisztviselőkre egyéb erdészeti műszaki teendők is bízandók volnának — az erdészegylet egyelőre biztossággal nem képes megmondani, hogy hol és hány erdészeti felügyelő volna alkalmazandó, s csak idő és körülmények szerint s a hely színén teendő tapasztalatok nyomán lehetne ez ügyben határozott véleményt adni.

Annyi azonban már kijelenthető, hogy minden egyes felügyelőnek területe a megye határával össze vágjon és hogy egy ily felügyelő esetleg több megyének is szolgálhatna, és hogy ha egy felügyelő egy megyére nézve elégtelen volna, oldala mellé egy vagy két segéd lenne adandó.

A mi a felügyelőknek adandó hivatali utasítást illeti, annak alapvonalait éppen jelen beszédemben jelölém ki. Bővebb utasítási pontozatok nem látszanak szükségeseeknek, ilyenek inkább esetről esetre volnának kiadandók. Műtani szabályokat pedig adni legkevésbé sem volna helyén, mert a mi az erdőüzemnél czélszerű az egészen helyi természetü, s ennél fogva az erdő műtani kezelésére nézve nem lehetne egyebet mondani, mint a mi minden erdészeti tankönyvben fellelhető. Egy megyei erdőfelügyelő sikerdús működésének biztosítéka soha sem keresendő a számára szerkesztett műtani hivatali utasításban, hanem inkább a felügyelő személyében s főképen szakösmeretében.

Azt azonban hozzá kell tennem, hogy a megyei erdészeti felügyelők a megye összes erdőségeiről, a síkságon a faültetvényekről is, statistikát állítsanak össze és tartsanak fen, mely a községi erdőkre nézve a szükséges részletekre is terjedne.

Azon felül az erdészeti felügyelőnek, az erdők állapotáról és az előfordult változásokról és eseményekről jelentést kellene tennie.

Tekintetbe vévén, hogy Magyarországon az erdő még nagyon gyakran gabona talajon áll, s mert káros fölöslegben mutatkozik sokkal kevesebbet is jövedelmez mint minden más gazdasági ág — ezen erdők irtását föltétlenül kárhoznatni nem lehet, sőt az sokszor éppen a földmivelés előmozdításának tekintendő. És éppen oly erdőtérek melyek a szabad faizás megváltása fejében községi erdőkül hasítatnak ki, a falvakhoz való közelségök miatt kiválóan alkalmasok arra, hogy szántóföldekké változtassanak.

Minthogy azonban sok eset jön elő hol az erdő nem annyira azon közvetlen haszon miatt melyet birtokosának hoz, hanem inkább közvetett jelentősége miatt a földmivelésre bir értékkel, — például mint védő a viharok, hógörgetegek, földcsúszások, vízmosságok és a futóhomok ellen; vagy a fatlan alföld sivatagi klímájának enyhítésére és javítására nézve; ily helyeken pedig az egyszer elpusztított vagy kiirtott erdőt ismét helyreállítani nem lehet; — azért nem elegendő ilyen téves felfogásból eredt erdőátváltoztatás esetén utólag büntetőleg fellépni, hanem az államnak gondoskodnia kell hogy ilyen esetek előzőleg meggátoltassanak. Ez pedig csak úgy lesz elérhető ha az irtás a ható ág engedélyétől tétetik függővé.

Ezen engedély pedig mind g megadandó, ha a talaj szántóföldnek vagy rétnak alkalmas, és az ellen túl nyomo gazdasági tekintetek

nem szöllanak. Ezen tekinteteket éppen most sorolám fel s csak magyarázólag érintem meg, hogy a fa árának az irtás következtében történhető felszökkenése ide nem számítandó.

Az egyes személy és a község mint erkölcsi testület közti különbség miatt, a községi erdőgazdászati gyámkodás alá vételét mint szükséges rosszat kell tekinteni. Azért a községi erdőknek a magánosok közti felosztása, nemzetgazdászati szempontból nem mindég ellenzendő; mindazonáltal sok körülmények adhatják magukat elő melyek miatt a felosztás hátrányos volna, sőt gazdasági tekintetek is foroghatnak fen a felosztás ellen, ha az erdő csak nagyobb téren és összefüggésben tartható jól fen és használható célszerűen. Azért szükséges hogy a községi erdőknek felosztása a politikai hatóság engedelmétől tétessék függővé még ott is, hol a törvényhozás a felosztást nem ellenezné. —

Barta tudor úr a községi erdők feletti felügyelésre oly közegek alapítását indítványozza melyek a kereskedelmi és nemzetgazdászati ministerium által kidolgozott vízjogi törvényben kijelölt vízjogi hatóságok mintájára lennének szervezve.

Én ezen igen tisztelt urral elvben tökéletesen egyetértek, s már látom az időt midőn a községi erdőket ilyen *erdőhatóságok* alá lehetend és kellend helyezni.

Hanem az idő még nincs itt, s a nép, művelődés és egyéb viszonyok mai állásánál üdvös hatást alig várhatunk máshonnan mint a megyéktől s egyáltalában a kormánytól.

Végül véleményemet 8 pontba foglalva s azokat a nagytekintélyű gyülekezet figyelmébe ajánlva kérem *Schwarz* bányaatanácsos urat sziveskednék a vita végén e pontokat szavazás alá bocsájtani.

A közgyűlés következő véleményen van:

1. A községi erdőgazdászatra a megyék kiváló figyelemmel legyenek.

2. A községek kötelezendők volnának hogy erdőségeik számára, megfelelő határidő alatt, alapos és jól átgondolt gazdasági tervet készítve azt a megyének jóváhagyás végett előterjeszszék. A megye jóváhagyását csak akkor adhatná meg, ha a tervben a tartamos használat és az újraerdősítés kellően tekintetbe vétetett.

3. Annak megitélése hogy valjon a készített tervek alkalmazásánál a tartamos használat és újraerdősítés kellően elérhető-e? — szakértő megyei erdőfelügyelőkre bízandó.

4. A mely községek gazdasági terveiket elkészíttetni képesek nem volnának, azok számára a megyei erdészeti felügyelők készítenék el az üzemtervet, még pedig oly egyszerűséggel hogy azokat nem szakember is megérthesse.

5. A községi erdőgazdaság felett a használat tartamosságára és a kellő újraerdősítésre nézve, erdészeti felügyelői által a megye őrökdi; s e tekintetben különösen azon községek volnának szemmel tartandók melyek szakértő erdészt nem tartanak.

6. Hogy kisebb községi erdők kivételesen szünetelő üzembn is kezelhetők-e, a felett erdészeti felügyelője meghallgatása után a megye határoz.

7. A községi erdőnek mezővé változtatása a megye engedélyéhez legyen kötve mely ezt erdészeti felügyelője meghallgatása után mindég megtagadja ha a talaj szántóföldnek vagy réznek kevésbé alkalmas, vagy ha más földművelési viszonyok az átváltoztatást ellenzik.

8. A községi erdők csak a megye engedélyével oszthatók fel; az engedély megtagadandó ha nyomos földművelési tekintetek a felosztás ellen vannak.

Ezen előadás bevégeztével az elnök tudatja hogy *Liszt A.* úr e tárgyban írásban beküldött értekezésében hasonló nézetn van.

Liszt úr írásbeli nyilatkozatában így szól:

E tárgy némi méltánylása végett szabadjon a következőkre figyelmeztetni.

A földművelő csak földmives és nem erdész, ez soha sem is volt. Ha ezen igazság és ennek következeire 1848-ban gondoltak volna, bizonyosan azt határozták volna, hogy a földmivest erdő helyett inkább megfelelő mennyiségű mezővel kell kielégíteni. Már azon körülmény is e mellett szól, hogy a földmives még soha sem volt az erdőnek önálló birtokában, s mindég ha bármimű fára volt szüksége, az uraság erdejére volt utalva. Innen van hogy a földmives az erdőművelésről és az erdőnek becséről semmi fogalommal sem bir s hogy e mellett minden tekintet nélkül a jövő nemzedékre, az erdőt oly kegyetlenül pusztítja.

Ehez járul hogy a községeknek nem adtak rendezett és beosztott erdőket: sokszor félíg vagy még kevésbé zárolt szálerdő, gyak-

ran még nem vágható rúdgesztes, egy szóval oly erdő jutott a község számára a mint a körülmények engedték.

A községi erdők ez idő óta tetemes változásokon mentek által; némelyek felmérve a lakosok közt osztattak fel; mások felig elpusztítva legelőül használtatnak; míg sok esetben az erdő egészen kiirtva szántófölddé alakíttatott. Egy szóval mellőzve a jövőben várható jobb hasznót, a jövő nemzedék jogait és az erdőgazdaság észszerű szabályait, úgy gazdálkodtak a mint a község élő tagjainak jelenlegi képzelt érdeke sugalta. A községi erdők pusztítási folyamat a törvények nem korlátozták s így jött létre a jelen minden rendszernélküli romlott községi erdőgazdaság melynek kárát és sajnos következeit a jövőben még milliók fogják érezni.

A községi erdőgazdaság biztosításának tekintetéből, a haza s a társadalom iránti kötelesség érzettől indítva, az erdőszegylet e themát tűzte ki: „miként rendeltessék el a községi erdőgazdaság felletti szükséges állam felügyelet, s meddig terjedjen az illető közegek befolyása?”

Hallottuk hogy e tárgyban valamit tenni, sürgős szükség, nehogy a községi erdőgazdaság egész torzképe tűnjék előnkbe. De mit? és hogy kell tenni, ha e mellett az illető községeket hálára is akarjuk kötelezni?

Mindenek előtt félrendszabályok alkalmazása ellen kell szólnom, mert ez csak gátolná hogy az egész tárgy jobb kezekbe jusson, azért kívánnám hogy a mi általunk történik történjék az tökéletesen.

Ha a községek jövő nemzedékeinek érdekeit az erdőre nézve átgondolom, következő kérdések tűnnek fel:

1. Előnyös-e és a közjó érdekében fekszik-e az erdőt mostani terjedelmében ápolni és fenntartani? vagy nem előnyösebb-e azon esetre ha azon környéken elegendő és terjedelmes urasági erdők léteznek a községi erdőket a községek szabad rendelkezésére bízni? Ez utóbbi esetben nézetem szerint, a kormány felügyeletének és irítási tilalmának csak azon erdő téreket kellene alárendelni melyek fekvésük és klímájuk miatt csak egyedül erdőgazdaságra alkalmasak, a többieket a közjó kára nélkül lehetne szántóföldül vagy legelőül használni.

2. Oly vidékeken hol már régi idő óta nincs erdő, de szükséges volna, — alapíttassanak-e itt valóban erdők? — Ezen kérdésre

már elég sokszor feleltek igennel, s én nem hiszem hogy valaki más nézetten lenne; csakhogy itt nem felügyeletről hanem erdőalapításról van szó. Oly vidékeken a föld már mind telkesítve s az adó minden nemével terhelve van; méltányosan nem kívánható tehát hogy a községek szántóföldjeiket legalább 50 éven át megadóztatva az erdőgazdaságnak szenteljék. Ha tehát itt az erdőalapítás által a közjó előmozdítatnék, szükséges hogy e részt úgy a kormány legalább 50 éves adómentességgel, miut a községek a illető tér átengedése és befásítása által közreműködjenek.

3. Végre oly vidékeken kol a községi erdők a pusztítás szomorú képét viselik, egy megyei erdészeti tisztviselővel a bajon segítve nem lesz; ily esetben kizárólag szakavatott erdészek által az államnak kellen, az erdők kezelését átvenni, ha azt akarjuk hogy a baj tövéből kiirtassék.

Nagyobb erdőterülettel bíró községek számára külön erdészt lehetne állítani; a kissébb községi erdők kezelését magány birtokosok erdészeire is lehetne bízni. Ezen tiszték egy kerületi főerdész alá volnának helyezendők, ki az illető szolgabírói hivatal tagja lenne. Ez annál inkább el lenne érhető, mert a közigazgatás élén a haza becsületére Magyarország egyik méltó főura áll ki a törvényszékek új szervezését is kilátásba helyezte. Mily hasznos volna ha a szolgabírói hivataloknál az erdőperek és erdőkártételek egy szakértő segítségével egyenlítettetnének ki, azt a következés igazolná.

Wagner Károly jelenti hogy a Veszprém megyében fekvő szt. Gáli község erdeinek kezelése tárgyában, az elnökséghez intézett iratában *Talián* úr szinte oly elveket nyilvánított mint *Wessely* alelnök fennebbi értekezésében.

Bayer erdőmester azt hiszi hogy a közgyűlés *Wessely* úr indítványát egyhangulag el fogja fogadni.

Erre a közgyűlés mind a 8 pont elfogadását határozza.

Miután az ülés a kitűzött időt túlhaladta, mára bezáratott; a résztvevők pedig a program értelmében az erdészeti akadémia helyiségének, gyűjteményeinek és fűvészkertjének megtekintésére azon megjegyzéssel hivattak fel hogy 2 órakor a Szklenói fürdőbe való elindulásra készen lennének.

Az uton Tepla helység mellett a társaság egyrésze a székről leszállva betért a balra fekvő, jegenyefenyő bükk és tölgygyel vegyes erdőbe, míg másrésze az ország uton egyenesen Szklenóba hajtatott.

Miután néhány vágható és közel vágható szép erdőrészen, melyben a szúfalás nyomai már észlelhetők valának, átmentünk volna, eljutottunk azon kőhöz, melyet néhai Wilkens erdészeti tanár emlékére, tanítványai állítottak, s innen szekereinken egy pár percz mulva Szklenóra beértünk.

Itt már élénk társaságra leltünk, s a cigányok víg zenéje után azt lehele vala képzelni, hogy a fürdőidény közepén vagyunk, ha az orvoslást kereső nők hiánya nem emlékeztet vala arra, hogy a Szklenói szép napok ez időre már elmúltak.

Az étterem is megtölt, hol — hála a cs. k. bánya és erdőigazgatóságnak — Trattner vendéglős testünk erősítéséről fényesen gondoskodott.

Egy pár bizalmas beszéd közt töltött óra után, vidor hangulatban vissza indultunk Selmeczre, hová 8 órakor estve megérkeztünk.

(Folytatása következik.)

Hirek a selmeczi erdészeti akadémia megszüntetéséről.

Több hazai napi lap, különösen pedig a „Pesti napló“ f. é. April 19-ki számában azon szomorító hirt közli, hogy a mariabrunni erdészeti tanintézet ujja szervezésével egyidejűleg a selmeczi erdészeti akademiát megakarják szüntetni.

Magunk is már régebben több oldalról, s hitelt érdemlő kúfokból vettük e hirt, de féltünk azt t. olvasóinkkal közleni, nehogy ok nélkül nekik aggodalmat okozzunk; minthogy azonban e hír már ország szerte elterjedt, mi sem tartózkodunk tovább arról említést tenni.

Nem tudjuk hogy mily okokból szüntetnék meg a selmeczi erdészeti akademiát, de azt legbensőbb meggyőződésünkben mondhat-